

**ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ НАУКОВОГО СТАЖУ
ТА СТАЖУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ**

Закономірно, що страховий (трудовий) стаж працівника будь-якого підприємства, незалежно від форми власності і виду діяльності викликає певні правові наслідки. Такі наслідки однаково для кожного працівника є тією фактичною обставиною, яка обумовлює виникнення, зміну чи припинення суб'єктивних прав і обов'язків. Тому страховий (трудовий) стаж працівників є юридичним фактом, який у комплексі з іншими породжує певні права, пільги, переваги.

Досить важливим є питання обчислення стажу. По суті, стаж по-різному обчислюється при призначенні пенсій, допомог, при наданні відпусток тощо.

Розглянемо деякі питання порядку обчислення стажу наукової роботи, який дає право на призначення пенсії відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [1], а також стажу наукової роботи, що зараховується до стажу державної служби.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» науковий працівник – це вчений, який за основним місцем роботи та відповідно до трудового договору (контракту) професійно займається науковою, науково-технічною, науково-організаційною або науково-педагогічною діяльністю та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації.

Науково-педагогічний працівник – це вчений, який за основним місцем роботи займається педагогічною та науковою або науково-технічною діяльністю у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III-IV рівнів акредитації [2].

Перелік посад наукових (науково-педагогічних) працівників підприємств, установ, організацій, вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на призначення пенсії та виплату грошової допомоги в разі виходу на пенсію відповідно до ст.24 названого Закону, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 р. №257[8].

У Переліку визначено чотири групи підприємств, установ та організацій з відповідними найменуваннями посад. Зокрема:

1. Президії Національної академії наук, Української академії аграрних наук, Академії медичних наук, Академії педагогічних наук, Академії правових наук, Академії мистецтв.

2. Вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації, наукові підрозділи в їхньому складі.

3. Наукові установи та організації (їх філіали, відділення тощо).

4. Підприємства, установи, організації, не зазначені в пунктах 1-3 цього переліку. (Тобто наукова діяльність в яких не є основною діяльністю. Науковою діяльністю займаються лише в структурних підрозділах (відділенні, відділі, лабораторії, секторі, бюро, групі тощо)).

Переліком посад, перебування на яких дає право на пенсії та виплату грошової допомоги в разі виходу на пенсію відповідно до статті 24 Закону, передбачено лише керівні посади з наукової, науково-технічної роботи наукових установ та організацій (їхніх філій, відділень тощо).

В той же час, Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виплати надбавки за стаж наукової роботи» від 14.04.2004 р. №494, наукові працівники (вчені), котрі займаються науковою, науково-технічною, науково-організаційною діяльністю в державних наукових установах, організаціях, вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації набули право на надбавку за стаж наукової роботи, незалежно від обійманої посади.

За п.1 Постанови надбавка за стаж наукової роботи виплачується: науковим працівникам державних наукових установ, організацій та вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, які працюють на зазначених у переліку посадах наукових (науково-педагогічних) працівників підприємств, установ, організацій, вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на призначення пенсії та виплату грошової допомоги у разі виходу на пенсію відповідно до ст.24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», а також особам, які працюють за професіями, визначеними у розділі 2 (Професіонали) Класифікатора професій ДК 003-95, затвердженого наказом Держстандарту від 27 липня 1995р. №257, в наукових підрозділах державних наукових установ та організацій, вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації та державних підприємствах, які пройшли державну атестацію згідно із Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», за умови, що вони займаються та/або є організаторами наукової і науково-технічної діяльності.

Вимогами до особи, котра працює за професіями, названими в розділі 2 «Професіонали» Класифікатора професій ДК 003-95, є: високий рівень знань у галузі фізичних, математичних, технічних, біологічних, агрономічних, медичних чи гуманітарних наук. Їхні професійні завдання полягають у збільшенні наявного фонду (обсягу) знань, застосуванні певних концепцій, теорій і методів для вирішення певних проблем чи в систематизованому викладенні відповідних дисциплін у повному обсязі. Вимагають від працівника (з урахуванням кола і складності певних професійних знань та обов'язків) кваліфікації: за дипломом про повну вищу освіту, що відповідає рівню спеціаліста, магістра; дипломом про присудження вченого ступеня: кандидата наук; доктора наук; за атестатом про затвердження вченого звання: старшого наукового співробітника, доцента, професора.

Відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» стаж наукової роботи складається зі стажу наукової, науково-

технічної, науково-педагогічної та науково-організаційної роботи. До стажу наукової роботи зараховується час роботи:

- на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників;
- на посадах, які прирівнюються до посад наукових працівників;
- на посадах, зазначених у статті 118 Кодексу законів про працю України, (до посад, зазначених у статті 118 КЗпП, відносяться лише виборні посади в державних органах, а також у партійних, профспілкових, комсомольських, кооперативних та інших громадських організаціях) [4], якщо роботі на цих посадах безпосередньо передувала наукова робота на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників;

- час навчання в аспірантурі, ад'юнктурі, докторантурі.

А п.2 Постанови №494 закріплює, що до стажу наукової роботи, яка дає право на встановлення надбавки за стаж наукової роботи, зараховується:

- час роботи на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання та посадах, які до них прирівнюються, на підприємствах, в установах, організаціях, вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III–IV рівнів акредитації, в тому числі з підготовки керівних та управлінських кадрів; час навчання в аспірантурі, ад'юнктурі, докторантурі;

- час роботи осіб за професіями, визначеними у розділі 2 (Професіоналі) Класифікатора професій ДК 003-95;

- стаж державної служби.

Тобто, надбавка за стаж наукової роботи проводиться не тільки за наявності у працівника чистого науково-педагогічного стажу роботи, а й у випадках, коли особа має так званий «змішаний» стаж.

Також, перелік посад, час роботи на яких включається до наукового стажу, за Постановою значно ширший, ніж Перелік таких посад за Законом щодо осіб, що мають право на пенсію за ст.24. Хоча закони мають вищу юридичну силу порівняно з підзаконними актами, але, разом з тим, така неузгодженість правових норм призводить до непорозумінь. Тобто, спеціалісти та фахівці, що займаються науковою діяльністю, мають право на надбавку за стаж наукової роботи, але не мають право на призначення пенсій за ст. 24 Закону, якщо посада, на якій вони працюють, не згадується у Переліку.

Слід сказати, що якщо особа за основним місцем роботи була призначена виконуючою обов'язки на посаді наукового (науково-педагогічного) працівника або займала посаду, до назви якої як складова входила назва посади наукового (молодшого, старшого, провідного, головного) співробітника, час роботи на таких посадах розглядається як час роботи на відповідних посадах наукового (науково-педагогічного) працівника, оскільки наукова (науково-педагогічна) діяльність особи на цих посадах априорі є основою згідно з кваліфікаційними характеристиками та посадовими обов'язками.

Розглянемо окремих вид установ, передбачений Переліком – вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації. До переліку посад наукових (нау-

ково-педагогічних) працівників, перебування на яких дає право на призначення пенсії та виплату грошової допомоги у разі виходу на пенсію відповідно до ст.24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» відносяться: керівник (ректор, президент, начальник тощо); перший проректор; проректор з науково-педагогічної, наукової роботи; декан; завідувач кафедри; професор; доцент; директор бібліотеки; науковий працівник бібліотеки; старший викладач; викладач, асистент.

По-іншому ставиться питання щодо молодих спеціалістів, фахівців, які займаються науковою діяльністю, але не працюють на відповідних посадах, передбачених Переліком.

Мова йде про провідних, старших, інших категорій спеціалістів вищих навчальних закладів, робота яких спрямована на методичне, організаційне забезпечення наукової діяльності. Наприклад, період роботи на посадах завідувача наукової бібліотеки чи посадах методистів усіх категорій вищих навчальних закладів не дає право на призначення пенсії за ст.24 Закону, оскільки такі посади Переліком не передбачені. В той же час, ці особи можуть мати право на встановлення надбавки за стаж наукової роботи.

Але науковий процес неможливий без науково-організаційної діяльності, яка за Законом спрямована на методичне, організаційне забезпечення та координацію наукової, науково-технічної або науково-педагогічної діяльності. До науково-організаційної діяльності належить робота з розроблення проєктів нормативно-правових та інших актів, які мають загальнодержавний або відомчий характер і спрямовані на організацію та координацію діяльності в науковій сфері (у тому числі практичному здійсненні організації та координації наукової діяльності наукових установ або вищих навчальних закладів).

Крім того, законодавець не відносить до науково-організаційної діяльності діяльність структурних підрозділів у складі наукових установ, організацій та вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, яка спрямована на інформаційне (у тому числі з наукової, науково-педагогічної інформації), економічне (планово-економічне) та інше забезпечення.

Як зазначалося вище, до стажу наукової роботи як за Законом, так і за Постановою № 494 включається час навчання в аспірантурі, ад'юнктурі, докторантурі.

Але, якщо особа навчалася без відриву від виробництва (в заочній аспірантурі, ад'юнктурі, докторантурі), то ці періоди до стажу наукової роботи не зараховуються.

На мою думку, час навчання без відриву від виробництва, зокрема, в аспірантурі чи докторантурі, мав би зараховуватись до стажу наукової роботи. Твердження, що такі особи не відповідають повністю наведеному вище визначенню «наукового працівника» [5] не може бути прийнятним.

Так, аспірант чи докторант, можливо, не працює за основним місцем роботи в установі, підприємстві чи організації, що визначені Переліком, але професійно займається науковою, науково-технічною, науково-організаційною або науково-педагогічною діяльністю, вже має диплом про

повну вищу освіту, що відповідає рівню спеціаліста чи магістра, або диплом присудження вченого ступеня, зокрема, кандидата наук (для докторантів) і надалі виявить бажання працювати в наукових установах чи вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, діяльність в яких дає право на отримання пенсій за ст. 24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Або така особа працює в науковій установі, визначеній Переліком, але не перебуває на відповідній посаді, і в той же час займається науковою діяльністю, навчаючись зоачно в аспірантурі чи докторантурі.

Також права на пенсію як наукові працівники не мають державні службовці, яким законодавством, зокрема Законом України «Про державну службу» [6], дозволяється займатися науковою чи викладацькою діяльністю. Враховуючи, що державні службовці – це здебільшого висококваліфіковані фахівці у сфері державного управління, які отримали відповідну спеціальну освіту, мають досвід роботи за спеціальністю, проходили підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації, тому ефективніше для держави і суспільства надавати умови щодо можливості таким кадрам застосовувати свої знання та досвід у процесі навчання молоді у вищих навчальних закладах.

Обмеження займатися науковою та викладацькою діяльністю на державній службі не повинно носити абсолютного і категоричного характеру, зокрема, там, де ця діяльність не може негативно вплинути на виконання службових обов'язків.

Науковці і державні службовці відносяться до категорії працівників, що мають право на призначення та отримання пенсії за вислугу років. На мою думку, було б доцільно надати особам, що одночасно працюють на державній службі та займаються науковою чи педагогічною діяльністю, додаткові гарантії їх соціального та пенсійного забезпечення. Такий крок був би спрямований на забезпечення престижу як наукової діяльності, так і державної служби.

За Законом України «Про державну службу» державна служба в Україні – це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів.

З метою залучення на посади керівників органів виконавчої влади доповіданих практиків і науковців–керівників державних підприємств, установ, організацій, закладів освіти III – IV рівнів акредитації, Кабінет Міністрів України ухвалив постанову від 19.09.1997 р. № 1040 «Про доповнення пункту 3 Порядку обчислення стажу державної служби» [7].

Відповідно до пункту 3 вказаного Порядку [8] до стажу державної служби зараховуються періоди роботи на посадах, визначених у Переліку посад наукових працівників державних наукових установ, організацій та посад науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів освіти III – IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на призначення пенсії та виплати грошової допомоги у разі виходу на пенсію відповідно до ст.24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Обчислення стажу державної служби, зарахування або не зарахування певних періодів роботи до стажу державної служби для кожного державного службовця має суттєве значення. Законом України «Про державну службу» встановлено пряму залежність заробітної плати, тривалості відпустки, права на пенсію і її розміру від стажу державної служби.

Частиною 17 ст.24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» встановлено, що при переході наукового (науково-педагогічного) працівника на посаду державного службовця (члена Верховного Суду України, члена Конституційного Суду України, міністерства, відомства, інших органів державної влади та місцевого самоврядування), стаж наукової роботи зараховується до стажу роботи державного службовця.

Стаж наукової роботи зараховується до стажу державної служби за умови, якщо особа перейшла з посади наукового (науково-педагогічного) працівника, зазначеної у Переліку, на посаду, яка згідно зі статтею 25 Закону України «Про державну службу» віднесена до відповідної категорії посад державних службовців, незалежно від дати, коли такий перехід здійснювався – до чи після прийняття Закону України «Про державну службу». При цьому до стажу державної служби зараховуються всі періоди роботи на посадах наукових працівників, зазначених у Переліку.

Раніше обов'язковою умовою для зарахування до стажу державної служби періодів роботи на посадах, визначених Постановою, був безпосередній перехід на посади державних службовців першої-четвертої категорій в період чинності Закону України «Про державну службу». Це обмеження пов'язано з тим, що до набрання чинності Закону класифікація посад державних службовців на категорії не визначалася, застосовувалися інші форми оплати праці.

Слід сказати, що, відповідно, і стаж роботи на державній службі зараховується до стажу наукової роботи за умови, якщо особа перейшла з посади, яка згідно зі ст.25 Закону України «Про державну службу» віднесена до відповідної категорії посад державних службовців, на посаду наукового (науково-педагогічного) працівника, передбачену Переліком посад, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 р., незалежно від дати коли такий перехід здійснився.

Однією з гарантій, спрямованих на забезпечення престижу як наукової діяльності, так і державної служби, є передбачене Законами України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та «Про державну службу» (і іншими спеціальними Законами України, такими як «Про прокуратуру», «Про статус суддів», «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб» тощо) право працівників на призначення і отримання пенсій за вислугу років, в процесі реалізації якого неодмінно матиме значення стаж наукової роботи та стаж державної служби.

Так, відповідно до ст.24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» пенсія науковому (науково-педагогічному) працівнику призначається після досягнення ним загального пенсійного віку: чоловікам

– за наявності стажу роботи не менше 25 років, у тому числі наукової (науково-педагогічної) роботи – не менше 20 років; жінкам – за наявності стажу роботи не менше 20 років, у тому числі – наукової (науково-педагогічної) – не менше 15 років.

Пенсія державним службовцям призначається відповідно до ст. 37 Закону України «Про державну службу», яка встановлює, що на таку пенсію мають право особи за наявності загального трудового стажу (для чоловіків – 25 років, жінок – 20 років) в тому числі стажу державної служби – не менше 10 років, та які на час досягнення пенсійного віку працювали на посадах державних службовців, а також особи, які мають не менше 20 років стажу роботи на посадах, віднесених до категорій державних службовців, – незалежно від місця роботи на час досягнення пенсійного віку.

Ці два закони встановлюють різні критерії необхідного стажу наукової роботи та державної служби, тому кожен рік трудової діяльності матиме значення для особи при призначенні пенсії за тим чи іншим нормативним актом.

Як висновок, можна сказати наступне:

Єдина природа трудового стажу розповсюджується на наукових (науково-педагогічних) працівників та державних службовців України та є юридичним фактом, який у комплексі з іншими породжує певні права, пільги, переваги.

Стаж роботи є підставою для встановлення доплат і надбавок до заробітної плати, чи сам посадовий оклад визначається з врахуванням тривалості стажу за спеціальністю, або він є одним з критеріїв застосування моральних стимулів до праці чи одним з елементів складного фактичного складу, який лежить і в основі виникнення та зміни пенсійних правовідносин.

На сьогоднішній день пенсійне забезпечення громадян України регулюється близько тридцяти законодавчими актами, але вони повною мірою не вирішують всі питання.

За умов економічних перетворень, переходу України до європейських стандартів існує потреба вдосконалення правового регулювання стажу як наукових працівників, так і державних службовців. Хоча їх праця має значну специфіку, але можливість і види стимулювання трудової діяльності цих громадян необхідно розширяти.

Список літератури: 1. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 01.12.98р. №284-XIV//Відомості Верховної Ради України. 1999. №2-3. Ст.20. 2. Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»: Закон України від 6 квітня 2000 року №1646-III//Офіційний вісник України. 2000. №8. 3. Про затвердження переліку посад наукових (науково-педагогічних) працівників підприємств, установ, організацій, вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на призначення пенсії та виплату грошової допомоги у разі виходу на пенсію відповідно до статті 24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», затвердж. Постановою Кабінету Міністрів України від 4.03.04р., №257// Офіційний вісник України. 2004. №10. Ст.590. 4. Кодекс законів про працю України: Затв. Законом Української РСР від 10.12.71р. // Відомості Верхо-

вної Ради УРСР. 1971. Додаток до №50. Ст.375. 5. Рекомендації щодо порядку обрахування стажу наукової роботи, який дає право на призначення пенсії відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», а також стажу наукової роботи, що зараховується до стажу державної служби: Лист Міністерства праці та соціальної політики України №03-3/3534-02-6 від 11.07.2002//Юридичний вісник України. 2002. №39. 6. Про державну службу: Закон України від 16.12.93р. №3723 – XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. №52. Ст.491. 7. Про доповнення пункту 3 Порядку обчислення стажу державної служби: Постанова КМ України від 19.09.97р. №1040 // Відомості Верховної Ради України. 1997. №45. 8. Порядок обчислення стажу державної служби: Затв. Постановою КМ України від 03.05.94р. №283 // Офіційний вісник України. 1994.

Надійшла до редколегії 01.04.05

С.В. Єрохін

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН В СФЕРІ ВИРІШЕННЯ КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Діяльність примирних комісій, незалежних посередників, трудових арбітражів та Національної служби посередництва і примирення щодо вирішення колективних трудових спорів має процесуальний характер і відбувається в межах процесуально-трудова відносин. О.М. Обушенко зазначає, що «для своєчасного й ефективного вирішення трудових спорів існує певний порядок – процесуально-трудова правовідносини, що виникають у зв'язку з розглядом трудових спорів між сторонами трудових відносин» [1, с.22]. Погоджуючись з автором у тому, що вирішення будь-якого трудового спору потребує нормативно визначеного процесуального порядку, зауважимо, що трудові відносини виникають і розвиваються скоріше не між сторонами останніх, а між їх учасниками чи суб'єктами. Термін «сторони» більше підходить не до трудових відносин, а до трудового, колективного чи будь-якого іншого договору. У процесі вирішення колективних трудових спорів сторони останніх та органи, які виконують посередницькі функції, реалізують свої процесуальні права та обов'язки, внаслідок чого виникають процесуальні правовідносини. В.С. Венедиктов зазначає, що «зміст процесуальних правовідносин завжди складають процесуальні права і обов'язки, оскільки саме вони опосередковують процес діяльності органів по розгляді трудових спорів. У межах вказаних правовідносин забезпечуються захист порушених суб'єктивних прав і примусове виконання юридичних обов'язків» [2, с.53]. Звідси, колективний трудовий спір поєднує два аспекти: матеріально-правовий і процесуально-правовий. Матеріально-правовий аспект означає наявність конфліктної ситуації, що потребує сторонньої допомоги, яку можуть надати примирна комісія, незалежний посередник, трудовий арбітраж чи Національна служба посередництва і примирення. Процесуально-правовий аспект передбачає порядок безпосереднього вирішення колективного трудового спору зазначеними органами посередництва. Якщо сторони трудового конфлікту намагаються самостійно